

Beszámoló

A csepei Fogarassy kúria története (1760 – 1980)

A fentiekben tárgyalt család a 18. században telepedett le Csepében, s házasság révén szerzett birtokokat. Ákos Katalin nemzetségének utolsó sarja, 1757-ben köt házasságot a szilágysomlyói származású alsóviszti Czáró Fogarassy Zsigmonddal.

Levéltári látogatásaim során kutatásaimhoz felhasználtam segédletként, Delehan Mihajlo Vasziljevics és Kutassy Ilona A Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának magyar provenienciájú fondjai és leírási egységei 1919-ig és 1938-1945 között című munkáját A személynévmutatónál nem találok a kutatandó család előneveivel, így Ugocsa vármegye főispánjának iratait tettem meg kutatómunkám tárgyává. A 674 fonszámú és 11 leírási egységet tartalmazó, 1479-1918 évkör aktái közt találtam rá a kutatásaimhoz elengedhetetlen levelekre, összeírásokra, aktákra. Majd a 252 fonszámú Halmi királyi körzeti bíróság leírási egységeit vizsgáltam meg, ahol 39 esetben találok a Fogarassy névvel, ezen egységekből 26 jelenleg hozzáférhető.

Az Ákos nemzetségbeli családdal már csak az 1757-ben találkozunk a levéltári iratokban, ekkor veszi nőül Czáró Fogarassy Zsigmond Ákos Katalint. 1759-es iratokból kitűnik, hogy a férj folytatja felesége családjának pereskedését a Perényi családdal szemben.

A további levéltári kutatásaim során igen értékes aktára találtam, amely 146 foliót tartalmazott és az 1821-1834 közötti időszakot tárgyalja, melynek törzsanyagát az elhunyt Czáró Fogarassy Benjamin hagyatékának összeírásait tartalmazza illetve a Tekintetes Árvaszékhez írt beadványokat, melyek a földbirtokos árváinak örökségét hivatott megvédeni.

Az akta egy jegyzékkel kezdődik, melyet Vályi Terézia kézjegyével van ellátva és jól láthatóan utólagosan került rá az évszám 1822. szeptember 10. A következő irat egy magánlevél melyet Vályi Terézia írt, melyben leírja, ne ítélkezzenek felette, hogy újra férjhez ment, ő mit édesanya nem akarja megrövidíteni gyermekei örökségét csak azon értékeit kéri, melyet a megboldogult első férjének házához vitt. Majd a következő korabeli feljegyzés taglalja Czáró Fogarassy Benjamin 1808-1813 között szerzett javait, melyet felesége nevének beiktatása nélkül szerzett illetve közli azon javadalmak listáját is melyet házassága idején feleségével együtt szereztek. Majd Vályi Terézia asszony másodszori férjhezmenetele alkalmával kéri azon javakat, melyeket özvegysége révén megilletik, itt igen pontos felsorolás következik lábas jószágokról, ezüst nemükről, melyet Almási

Mátyás írt össze. A következő iratok 1822-ből származnak és a néhai Czáró Fogarassy Benjamin jobbágynak névsorát közlik Ugocsában, s azok adósságát az árvák irányába. Találunk az iratok között részletes feljegyzéseket az elhunyt Máramarosi birtokairól is. Pontosan körül írt kaszálók, telkek leírását taglalja Huszton, Lipcsén stb.

Czáró Fogarassy József máramarosi táblabíró értesíti Ugocsa vármegye közgyűlése az Czáró Fogarassy Benjámín árvák javainak összeírásáról és azok kezeléséről, s megküldik a részletes összeírást a néhai testvérének. Ebben az irategységben részletes, mindenre kiterjedő összeírást találhatunk, különösen érdekes volt számomra az ingatlannal foglalkozó leírát, amely a kutatásom tárgya „Csepében a Napkeleti soron van egy Curia, Délről Osváth Pál Úr, balról a néhai Zóltán Pál Úr pusztá telke szomszédságában, ennek belső kapacitása 6. öblös.

Ezen vagyon egy zsindelezett Residentionály ház talpra téglafalakkal felépítve, a pitvaron és a tornáczon kívül a konyhával együtt 6. osztályos, melyen az ajtót, annak zárjai, és az ablakok minden készüléseivel együtt a napkeleti végen lévő kis szobákban található 28 ablak karika hijján épségben vagynak. Ezen épületnek ebédlőszobájában vagyon egy már megrepedezett zöld kájha fűtő, a mellette lévő oldal szobában egy téglából rakott kandaló vasrudakra és vas lábakra felállítva, a két első szoba kis is van pádimentonozva, már az asszonyság özvegyiségében, de még az Ura idejéből maradt deszkákkal, a Házat pedig még a néhai Fogarassy Zsigmond Úr építette – ezen háznak mind a két végében vagyon egy egy árnyék szék a zsindelezett már félviseletes.

Másodszor. Vagyon ezen ház megett az uttza felé egy nagy Plafieres, és 4 sushos deszka oldalú zsindey és apro marha ól, melynek az alsó emeletében egyik végében sertés hizlaló ól gyanánt használatathatik; ez minden részeire nézve fél ócskás épület, még az özvegyült Fogarassy Beniamin Úr életében a mostani élő özvegyével együtt laktában építetvén.

Harmadszor. Vagyon egy jó állapotú Gramarium, Residentionális ház eránt az uttza felől 9 öles, melyet még az öreg Fogarassy Sigmund építettett, de azután a Fogarssy Beniamin Úr ez előtt mint egy 6. esztendővel bezsindeleyeztettette.

Negyedszer. Vagyon ágasokon álló zsindeleyes tengeri kas is...

Ötödször. Vagyon egy...suchos pálinka ház, mely Fogarassy Bénéiamin Úr zsindey alá ezelőtt valami 8. esztendővel építettett egyik vége istálló gyanánt is használtatik.

Hatodszor. Vagyon egy ágasokra épült 13. öles marhaistálló jó hidlásokkal, és jászlakkal zsindey alatt, melyet hasonlólul Fogarassy Béniamin Úrhalála előtt kevésselápitettett.

Hetedszer. Vagyonegy dülő félben levő zsindeyes cselédház 7. öles a konyhával együtt 3. osztályu, ennek már minden részei már ócskások, ezt Fogarassy Béniamin Úr nőtlen korába építtette.

Nyolczadszor. Vagyonegy ágasokra épült 9. öleshosszuságu zsindeyescsűr, melyet mág az öreg Fogarassy Zsigmond Úr építtetett, Bénéiamin Úr már házaskorában reparáltatta, végtére pedig az Úr halála után az özvegye I. Váji Keresiaasszony ság dránicztatta be.

Kilenczedszer. aA Curia végében vagyon egy négy ül ágasokra épült szalmás kondás ház Fogarassy Béniamin Úr által paraszt munkával építtette... ”¹

A forrás minden részletre kiterjedő, részletes összeírást tár a kutató elé a Fogarassy család minden ingó- és ingatlan vagyonáról. „Alább irtak ezennel megesmérjük, hogy ezen T.N.Máramaros Vármegyének, közelebb multt 1821 esztendőben, December Hónap 10ⁱ és következett napján tartozott Közzgyűléseiből, a 2140- szám alatt költ Kegyes Határozás következtében Tekéntetes Nemmes Ugocs vármegyében, Csepe Helységben meghalálozott, néhai Czáró Fogarassy Bénéiamin Úrnak elmaradott árváit illető, és alább megnevezendő helységekben találtatott Fekvő javakat következő módon irtuk és jegyeztük fel.”²

A továbbiakban részletes hosszú évenkénti leírásokat olvashatunk a birtokállományról, s az 1822-es összeírás végén Vályi Terézia javainak kiadását is szorgalmazták. „1822esztendőben, Februáris 23ⁱ napján, a néhai tekintetes Czáró Fogarassy Bénéiamin Úrjavainak üsszeírásáraCsepében, kijöven, és Brücsök Klára, Rosics Hona Badóka Matyiné, Almási Mátyás, és Baryku Mátyás régi, és mostani cselédeket megeskertvén, ezeknek vallásából a Csepei Biró Sanyku György, Hütösök Szüts Mihály, Szüts László, Badók Mihály, Lukáts János, Kis György jelenlétekbe, és befolyásával, azon összeírást a következő módon vittük végbe.

Legelsőben a házi móbiliákat vévén maga T. Izsák Lajos Úr és élete párja I.Váji Therresia asszony megösmerték, hogy azokból Csenger=ujfaluba elvitték... ”³

Majd levelezések következnek Ugocsa vármegye és Máramaros vármegye táblabírái között az árvák javainak ügyében. Majd egy 1826-os évi elismervényben, megtaláljuk a törvényes gyám nevét, aki már néhai Czáró Fogarassy Miklósként említenek 1826-ban.⁴ Az iratok kissé nehezen olvashatóak, mert többször is nedvességet kaptak.

¹ KÁTL, Fond. 674, opisz 6, od. zb. 664, évkör 1821- 1834, folio 28-30.

² KÁTL, Fond. 674, opisz 6, od. zb. 664, évkör 1821- 1834, folio 19.

³ KÁTL, Fond. 674, opisz 6, od. zb. 664, évkör 1821- 1834, folio 38.

⁴ KÁTL, Fond. 674, opisz 6, od. zb. 664, évkör 1821- 1834, folio 45.

Újabb összeírások következnek, de már a néhai Czáró Fogarassy Miklós hagyatékáról, kinek árván maradt Miklós nevezetű fia.⁵ Több irat a néhai Czáró Fogarassy Benjamin árváival nem foglalkozik, a továbbiakban hűtlen kezeléssel vádolják ifjabb Czáró Fogarassy Miklós gyámjait, s azok közül Majos Menyhért elhalálozott és özvegye viszi tovább peres ügyeit, s csatolja férje összeírását a néhai Czáró Fogarassy Miklós hagyatékáról. Ezen részletes összeírással zárul az irategység.

Levéltári kutatásaim során, olyan irategységekkel sikerült meg ismerkednem amelyek eddig nem keltették fel a kutatók figyelmét. Sajnálatos módon, néhány dokumentum az évek során úgy megrongálódott, hogy nehezen olvasható. A levéltári kutatásaim még nem zárultak le a témával kapcsolatban, mert az iratok egy része, a Kárpátaljai Területi Állami Levéltár beregszászi osztályának olyan épületszárnyában voltak találhatóak, amely jelentősen károsodott, s ezáltal sérültek illetve megsemmisültek az ott tárolt források. A 37 leírási egységek közül, egy irat tartalmazott a csepei Fogarassy – kúriával kapcsolatos leírást, a többi dokumentum peres ügyekkel foglalkozik. Ezen iratokban többször is találkoztam birtok leírásokkal illetve különböző ingó és ingatlan javak felsorolásával. Ellenben egy irat együttes sem tárgyalja a kúria leltárba vételét illetve vagyonekbevételei leírásokban sem szerepel.

A kúria a család tulajdonában maradt egészen a szovjet hatalom által való elkobzásáig. 1945-1976 között az épület a helyi iskolának adott otthont. Alsóviszti Czáró Fogarassy Angéla 1975-ben bekövetkezett elhalálozása után került lebontásra a csepei Fogarassy-kúria. Az egykori Czáró Fogarassy kúria helyén ma, a helyi középiskola szocreal épületegyüttese áll. Az iskolaudvaron található családi kriptát külső bejáratát lebetonozták, a kúriában található kis kápolnát összekötő földalatti folyosót betömték. Az ide telepített ritka fafajtákat lassan kivágják arra hivatkozva, hogy veszélyesek a gyerekekre. A Kárpátaljai nagyárvíz idején a megmaradt gazdasági épületek is lebontásra kerültek. A családi kriptában 4 személy nyugszik üvegfedelű koporsóban: Czáró Fogarassy Szigmond, Czáró Fogarassy Zsigmondné szül. Vassady Gizella, Czáró Fogarassy Miklós a negyedik személy kiléte ismeretlen, egy gyermek. A helyiek elmondása alapján a kriptát többször is beomlott, így a 80-as, 90-es években is néhányan bátorságukat összeszedve lementek a kriptába. Ezen személyek közül még két nyugalmazott tanító néni még élő szemtanú, jelenleg külföldön tartózkodnak.

⁵ KÁTL, Fond. 674, opisz 6, od. zb. 664, évkör 1821- 1834, folio 115.

A település lakosai sérelmezik a mindenkori vezetőséggel szemben, hogy a családi kriptát méltatlanul elhanyagolt állapotban van, azaz lebetonozták a bejáratát.

Tisza-háti Tájházi Múzeum területe jelenleg a Tiszapéterfalvai Kistérséghez tartozik, egykor ezen része különálló településként létezett Farkasfalva néven. Ezen épületegyüttes része az úgynevezett Fogarassy-kúria. 1970-ben Bíró Andor a helyi kolhoz elnöke kolhoztörténeti kiállítást nyitott az épületben.

A kúria 1890-ben épült klasszicista stílusban, bár az épület jobb oldali frontján a gótika korát idézi, csúcsíves ablakok sorakoznak. Az épület és a hozzá tartozó birtokot Czáró-Fogarassy Imre 1893-ban vásárolta meg Farkas Györgytől. 1944-ben a nemesi udvarház épületét orvosi rendelővé alakították át, ahol Fogarassy István (1893-1965) – a család leszármazottja és a birtok korábbi tulajdonos – egészen haláláig dolgozott. Jelenleg a kúria állapota siralmas, omladozik, a tető beázik, áram sincs az épületben, és az egykori 2080 történelmi jellegű tárgy- és dokumentum együttese erősen hiányos illetve kaotikus rendszerben találhatóak.

Jelenlegi kutatásomat szeretném folytatni, különösen a Tisza-háti Tájházi Múzeum Fogarassy-kúria megmaradt dokumentumainak a rögzítésével az utókor számára illetve szeretném felhívni az illetékes szervek figyelmét a nemesi udvarház rendbetételére.

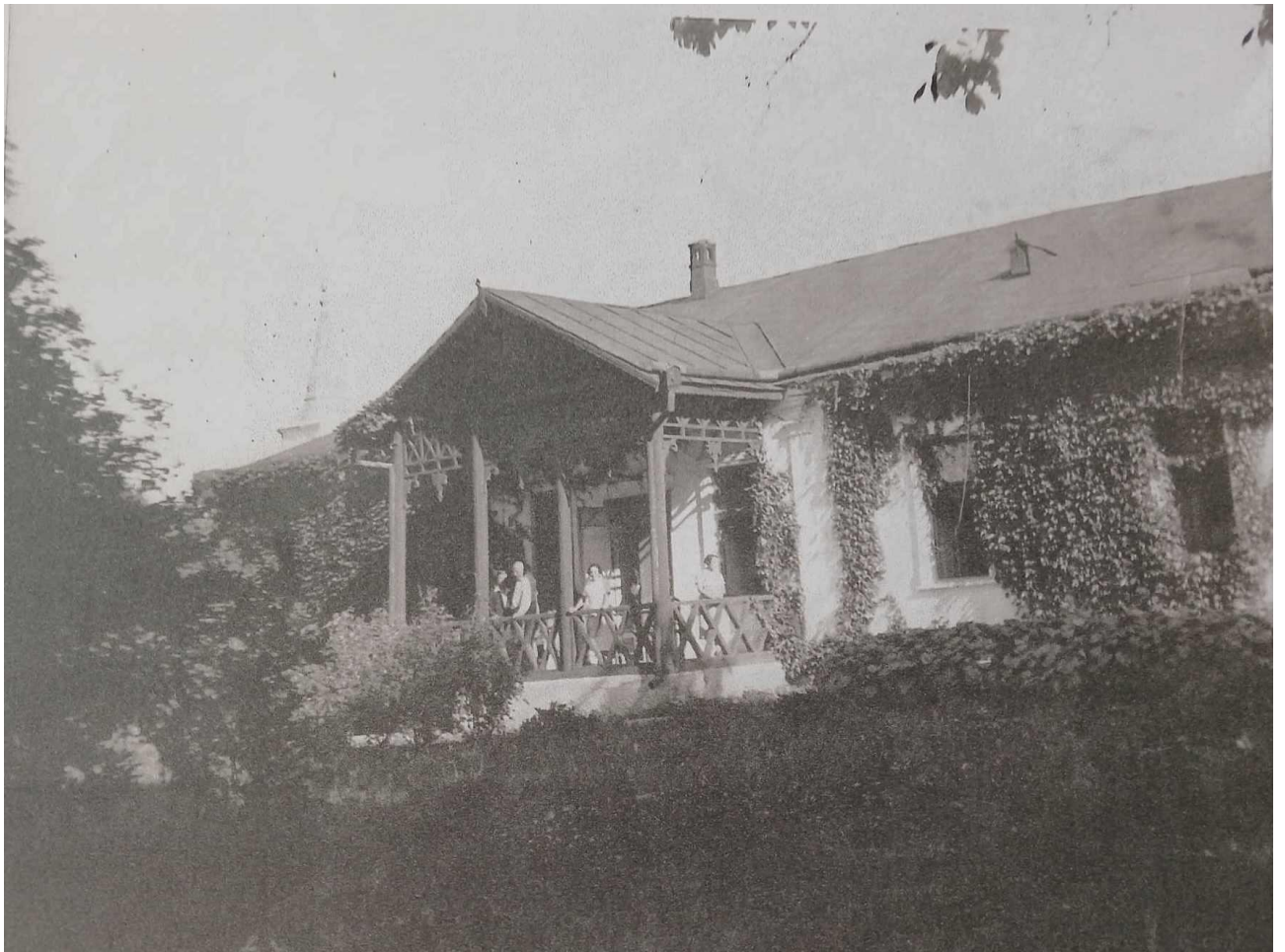
Tiszaháti Tájházi Múzeum (egykori Fogarassy- kúria) falán található Fogarassy család címere és családfája, Tiszafarkasfalva

(Fotó:Kalanics Éva, 2023)

A kúria egyik gazdasági épülete, mint iskola

(Archív fotó: A Csepei Középiskola, Iskolamúzeumának tulajdona)

A Czáró Fogarassy kúri anno

(Archív fotó: A Csepei Középiskola iskolamúzeumának tulajdona)

Czáró Fogarassy család kriptájának a lejárata, az iskola udvaron

(Fotó: Kalanics Éva, 2023)

Czáró Fogarassy Miklósról készült fénykép, jelenleg magántulajdonban van.

(Fotó: Kalanics Éva, 2016)

975/1943.

Báró Fogarassy Hella urnő,
földbirtokos.

G e g e.

Hálás tisztelettel köszönöm mind a magam, mind pedig a Táj- és Népkutató Osztály nevében azt a megértő készséges támogatást és a munka fontosságát felismerő segítséget, melyben Össepén dolgozó kutatócsoportunk tagjait Rhédey Piroskát, Járossy Erzsébetet és Till Máriát részesítette nyári kutató munkájukban.

Késői köszönetünk mellett további támogatását kérnénk nemcsak kutatómunkánk, hanem kutatóink személyét illetően is. Téli kiszállásunk alkalmával leánykutatóink elhelyezése még fokozottabb gondot és nehézséget okoz, mint nyáron, ezért az ő óhaját teljesítjük amikor azzal a tiszteletteljes kéréssel fordulunk Bárónőhöz, hogy fenti 3 kutatóknak amennyiben lehetséges és nem okoz különösebb kellemetlenséget, mintegy 10 napra lakást adni sziveskedjék.

Kiszállásunk előre láthatólag január 7-17-ig lesz, ha minden akadályt sikerül elhárítanunk. Abban az esetben, ha Bárónő elfogadná kérésünket, idejében értesítést küldünk kutatóink érkezéséről.

Tiszteletteljes köszönetünk ismételt nyilvánítása mellett kellemes karácsonyi ünnepeket kívánunk és boldog újszentendőt.

Tiszteletteljes kézsóval

.....
/Dr. Mátyás Zoltán./
osztályvezető.

Köszönő levél a Táj- és Népkutatói Osztály nevében „Báró Czáró Fogarassy Hella úrnő, földbirtokos” részére 1943-ból – Néprajzi Múzeum Kézirattára (EA 20564)

Tiszaháti Tájmuzeum, Fogarassy – kúria

(Fotó: Kalanics Éva, 2023)

Tiszháti Tájmuzeum, Fogarassy – kúria

(Fotó: Kalanics Éva, 2023)

Tiszháti Tájézmúzeum, Fogarassy – kúria

„Iratrendezés”

(Fotó: Kalanics Éva, 2023)